

olaylar yanında feminizm, tüketim kültürü, ütopya, depresyon, kimlik kavramı, annelik, hapisane, faşizm, sürgün, devlet sanatçılığı, 100 temel eser gibi çok farklı konular dergide tartışıldı. Bu dönem yazarları ve şairleri arasında Mustafa Şerif Onaran, Gültekin Emre, Özdemir İnce, Müslim Çelik, Enis Batur, Tuğrul Tanyol, Can Yücel, Arif Damar, Ahmet Telli, Hilmi Yavuz, Nihat Behram, Can Bahadır Yüce, Veysel Çolak, Orhan Duru, Tomris Uyar, Erhan Bener, Cemil Kavukçu, Ünsal Oskay ve Hasan Bülent Kahraman sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Erdal Doğan, *Edebiyatımızda Dergiler*, İstanbul 1997, s. 25-27; Filiz Nayır Deniztekin – Enver Ercan, *Yaşar Nabi Nayır ve Varlık Dergisi*, Ankara 2010; Fırat Karagülle, “Varlık Dergisi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, IV/8, İstanbul 2006, s. 609-628; “Varlık”, *TDEA*, VIII, 510-511.

ÂLİM KAHRAMAN

VASILAKİ EFENDİ

(1845-1907)

Türk müzikisinin
ünlü kemençe virtüozu.

Silivri'nin Litros kasabasında doğdu. Asıl adı Vasil olup “Vasilcik” anlamına gelen Vasilaki diye tanındı. Babasının adı Yorgi'dir. Henüz küçük yaşlarında Silivri civarındaki sahne, panayır ve düğünlerde uzun süre klarnet çaldı. Fenerli Yorgi'den kemençe çalmayı öğrenince klarneti bırakarak kemençe üzerinde karar kıldı. Yirmi beş yaşlarında iken Silivri'den Galata'ya göç etti. Lavtacı Andon'un Galatasaray'daki gazinosunda saz heyetinde kemençeci Nikolaki'den sonra ikinci kemençeci olarak çalışmaya başladı. Andon'un ağabeyi Lavtacı Civan'dan repertuar dersleri alarak kendini geliştirdi. Tepebaşı Tiyatrosu'nda Tanbûrî Cemil Bey, Üdi Nevres Bey, Hacı Kirâmî Efendi, Neyzen Tefvik'le birlikte konserlere katıldı, ayrıca pek çok fasıl yönetti. 24 Eylül 1907 tarihinde İstanbul'da öldü.

Türk müziği tarihinin sayılı kemençe icracılarından olan Vasilaki Efendi kemençeye bir üslup kazandırarak onu Türk müzikisinin vazgeçilmez bir sazı durumuna getirmiş, eskiden sadece kaba sazda kullanılan kemençeyi ince sazda da kullanılabilecek bir icra düzeyine kavuşturmuştur. Uzun yay çekişleriyle tanınan Vasilaki iyi köçekçe çalmasıyla da ünlüydü. Tanbûrî Cemil ile çok yakın dostluğu vardı, birbirlerine karşı büyük saygı ve sevgi gösterirlerdi. Tanbûrî Cemil onun taksimlerine hayran kalır, bunları büyük bir huşû içinde

Vasilaki
Efendi

dinlerdi. Cemil Bey'in, kendi nota defterindeki Vasil'in kürdili-hicazkâr peşrevenin üzerine yazdığı “kemençe üstâd-ı bînazîri müteveffâ Vasilaki'nin” notu onun Vasilaki'ye duyduğu saygının bir ifadesidir. Ahmed Râsim, Şevki Bey, Tatyos Efendi de Vasilaki'nin en yakın arkadaşları arasındaydı. Virtüöz derecesindeki icracılığıyla tanınmış, bestekârlık alanında fazla eser vermemiştir. Mahmud Celâleddin Paşa'nın şarkılarının ara nağmelerini Vasilaki'ye yaptırdığı söylenir. Günümüze hicazkâr, kürdili-hicazkâr, şevkefzâ peşrevi ve kürdili-hicazkâr saz semâisi ile, “Gön-lüm yine ol gonce-femin vaslını andı” mısraıyla başlayan kürdili-hicazkâr şarkısı ulaşılabilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Perteve Demirhan, *Müzikî Düşüncelerim*, İstanbul 1946, s. 29-31; Mesud Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 80-83, 101-103; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 282-284; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 218; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 22; Özalp, *Türk Müzikisi Tarihi*, I, 193-194, 618; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi: Akademik Klasik Türk San'at Musikisi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara 2006, II, 477-478.

VARUJAN ZİLCİYAN

VATAN BEYİ

Tunus'ta
Osmanlı döneminde kullanılan
bir unvan.

“Emîrû'l-evtân” olarak da geçen bu unvan “vatanın, beldenin, memleketin, yurdun beyi, yerli bey” anlamına gelir. Osmanlı belgelerinde, Tunus'un yerli kaynaklarında ve Batı kaynaklarında, başlangıçta Tunus'ta Osmanlı sultanının gönderdiği paşalarla (beylerbeyiler) yeniçeriler (yoldaşlar) arasından sıvrilerek seçilen dayılar dışında ayrı bir makamı ifade etmek üzere kullanılır. Tunus'ta vatan beyi tabiri ve memuriyeti XVI. yüzyılın sonlarına ortaya çıktı. 982'de (1574) Tunus'un Koca Sinan Paşa tarafından ikinci defa fethinden sonra buradaki yeniçeriler kumandanları olan

bölükbaşılara karşı 1591'de ayaklanınca aralarından temsilciler seçerek Tunus eyalet divanını oluşturdular ve başına da kendi aralarından gerektiğinde görevden alabilecekleri birini getirdiler. Seçilen bu kişi “dayı” unvanı aldı ve kendisine, emaneten beyin ve divanın görevlerine denk bir yetkiyi kullanma yükümlülüğü getirildi. Askerler dayıyı beylerbeyi-paşaya ve divana karşı bir denge unsuru olarak yönetime dahil ettiler. Hasan Paşa'nın beylerbeyiliğinin ardından merkezden yollanan valiler göstermelik hale geldi, dayıların ve daha sonra beylerin gölgesinde kaldı. XVII. yüzyılın başlarında askerler, Tunus eyaleti halk hazinesinden zimmetine para geçiren merkezden gönderilmiş paşayı kovdular. Onun ardından dayı yönetiminde önemli bir güç haline geldi. Osmanlı hükümeti bazı yeni düzenlemeler yaparak kovulmuş beylerbeyinin görevine iadesini sağladı. Bu yeni düzenlemede hükümet merkezinden yollanan beylerbeyi ile ondan ayrı Tunus beyliğinin büyük hazinedarı olan veya genel malî işleri yönetme görevini üstlenen bir “bey” unvanı oluşturuldu. Bu bey zamanla “vatan beyi” olarak anıldı. Daha sonra vatan beyi unvanı idarede ve yazışmalarda kullanılarak resmîleştirildi.

1591-1593 yıllarında Tunus'ta dayılık makamında birinci dayı İbrâhim ve ikinci dayı Mûsâ bulundu. Vergi tahsilıyla görevli olduğu bilinen ilk bey ise Ramazan'dır. Bu bey her yıl yazın ve kışın, dayının yönetimi altında askerî bir zümre ile beraber haraç vergisini tahsil etmek üzere Tunus eyaletinin her tarafını dolaşır. Bunun gücü Tunus'un üçüncü dayısı Kara Osman'dan (1593-1610) itibaren artmaya başladı. Gittikçe belli sayıdaki yeniçeriler zümresine kumanda eder hale geldi ve dayının iktidarının bir kısmını ele geçirdi. Bu sebeple hem eyaletinin içinde bulunduğu durum hem Osmanlı Devleti'nin yönetimdeki yeri hem de beyin temsil ettiği makamın şartları çok uygun görünüyordu. Vatan beyi, başlangıçta merkezden gönderilen paşa ve seçilmiş dayının altında bir memur iken yavaş yavaş eline geçen vergilerden edindiği maddî kaynakların yanında vergi toplamak için Tunus'tan hareketinde yanına aldığı askerî birliklerle sağladığı yakınlık, ayrıca vergi toplarken temas halinde bulunduğu Arap kabile reisleriyle kurduğu ilişki sayesinde öne çıkmaya başladı.

İlk vatan beyi Ramazan Bey, Yûsuf Dayı'nın idaresinde vergi birliklerinin kumandanlığını yaparken 1021'de (1612) öldü. Yûsuf Dayı onun yerine önce kardeşi Receb'i, daha sonra da aslen Korsika'dan

Elui kökenli Katolik bir ailenin çocuğu iken Tunuslu korsanlar tarafından esir alınarak müslüman olmuş bir memlük olan Murad'ı tayin etti. Böylece XVII. asırda Tunus'un idaresi beylerbeyi emrinde gibi görünse de gerçekte beylerbeyi ile beraber dayı ve bunların gücünü gittikçe elinde toplayan vatan sancak beyinde bulunuyordu. Fethinden sonra yaklaşık ilk elli yılda Tunus'taki yönetimde dayılarla tayinleri Osmanlı devlet merkezinde yapılan ve ocaklık suretiyle bir aileye mahsus olan vatan sancağı beylerinin nüfuzları çarpışır hale geldi. Bu sırada bazan dayılıkla vatan sancak beyliği bir kişi üzerinde toplanıyordu.

İkinci vatan beyi Murad (1612-1631), vergi tahsili için Tunus'un her tarafını dolaşan birliklerin kumandanı haline geldi ve dayıların gücünü altüst etti; bütün iktidarı eline geçirdi, dayıları kendisi seçmeye başladı ve onların yetkilerini kıstı. Ayrıca divanı denetimi altına alarak gücünü en yüksek dereceye çıkardı. Osmanlı sultanı tarafından Tunus'ta pašalığı da (beylerbeyilik) tasdik edildi (1631). Murad Paşa daha hayatta iken beylik görevini babadan oğula geçmek üzere oğlu Muhammed'e (Hammûde) devretti. Bu şekilde Tunus'ta Murâdîler idaresi (1612-1702) kuruldu. Ölümünün ardından yerini alan oğlu Muhammed'den sonra Tunus'ta hânedanlığa dayalı beylik dönemi başlamış oldu. Osmanlı sultanı, Tunus idaresinde meydana gelen bu gelişmeler karşısında her yıl -geçici olarak- İstanbul'dan gönderilen, ancak nüfuzlarını gittikçe kaybetmiş olan pašaları göndermekten ve onların yetkisiz varlığını korumaktan başka bir şey yapamadı. Muhammed Paşa (1631-1661) beylik idaresini geliştirip Tunus hâkimi olarak öne çıktı ve 1069'da (1659) Osmanlı sultanından paşa unvanını aldı. Murâdî beyleri, özellikle 1640'tan 1702'ye kadar yirmi dört dayı devrinde yönetimde çok daha etkin oldular, iç kavgalar ve mücadeleler içinde Tunus'u yönettiler. Dayılık, vatan beyliği ve beylerbeyilik gibi üç gücü elinde bulunduran kişiye "paşa-bey" denildi. Murâdîler, yeniçerilerin kumandanları tarafından seçilmiş dayıların üstünde yöneticiler olarak Osmanlı sultanı tarafından merkezden gönderilmiş pašalar gibi tanındılar.

Sipahiler Ağası İbrâhim Şerif'in 12 Saffer 1114'te (8 Temmuz 1702) Kara Mustafa'nın dayılığını elinden almasıyla yeni bir dönem başladı ve beylik, dayılık, pašalığı kendi şahsında topladı. XVIII. asır başında ocaklık suretiyle vatan sancak beyi

bulunan İbrâhim Bey'e kardeşi Murad Bey muhalefet etti. Murad Bey, İbrâhim Bey'i bertaraf edip vatan beyi oldu, fakat daha sonra katledilince bundan yararlanılarak sancak beyliğinde ocaklık usulü kaldırıldı. XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Tunus'ta dayılığın hiçbir önemi kalmadı. Başka bir sipahiler ağası olan Hüseyin b. Ali et-Türkî siyasi ve askerî mücadeleler sonucunda Tunus'ta beyliğini ilân etti. Böylece Tunus'ta yeni bir hânedan ortaya çıktı (Hüseyinîler). Söz konusu üç yüksek görev onun şahsında toplandı. Hüseyin b. Ali'nin kökeni Tunus'a asker yazılarak gelmiş olan Türk ve müslüman "yoldaş"lara dayanıyordu. Hüseyinî hânedanının kurulmasının ardından dayılar, 1832'lere kadar bu hânedandan paşa-beylerin idaresi altında bir eyalet memuru olarak varlıklarını sürdürdüler. Dayılığın bir hükmü kalmadığından beylerbeyilikle vatan beyliği için Hüseyin Paşa ile yeğeni Ali Paşa arasında kanlı mücadeleler oldu. Hüseyin Paşa 4 Eylül 1735'te Simence'de yenilgiye uğrayınca Ali Paşa hem beylerbeyiliğini hem de vatan beyliğini ele geçirdi ve 1152'de (1739) Bâbâli vatan beyliğini onayladı. Hüseyin Paşa'dan sonra üç görev yetkisine sahip beylik Hüseyin Paşa'nın evlâtlarına intikal etti. Nihayet Hüseyin Paşa'nın oğulları Ali Paşa'yı yenerek 6 Zilhicce 1169'da (1 Eylül 1756) idareyi tamamen ellerine aldılar ve üç makamı aralarında bölüştüler. Bu kanlı mücadeleler karşısında Osmanlı hükümeti taraflara nasihat yollu fermanlar gönderdiyse de bunun hiçbir yararı olmadı ve mücadelelerde hasmına galip gelenin memuriyetini tasdik etmekten başka bir şey yapamadı. Tunus'un bu asırdaki en önemli devri Hüseyin Paşa'nın torunu Hammûde Paşa zamanıdır (1782-1814).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Dînâr, *el-Mü'nis fi ahbâri İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Muhammed Şemmâm), Tunus 1387/1967, tür.yer.; İbn Ebü'd-Diyâf, *İthâfû ehli'z-zamân*, Tunus 1990, II, tür.yer.; J. J. Marcel – L. Frank, "Précis historique des révolutions de Tunis depuis sa fondation jusqu'à nos jours", *Histoire de Tunis*, Tunis 1979, s. 144-228; Aziz Samih İter, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul 1937, II, tür.yer.; El Mokhtar Bey, *De la dynastie husseinite: le fondateur Hussein ben Ali (1705-1735/1740)*, Tunis 1993; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tunus'un 1881'de Fransa Tarafından İşgaline Kadar Burada Valilik Eden Hüseyinî Ailesi", *TTK Belleten*, XVIII/72 (1954), s. 545-580; R. Mantran, "L'évolution des relations entre la Tunisie et l'Empire ottoman du XVIe au XIXe siècle", *Les cahiers de Tunisie*, sy. 26-27, Tunis 1959, s. 319-333; A. Raymond, "Une liste des deys de Tunis de 1590 à 1832", *a.e.*, VIII/32 (1960), s. 129-136.

VEINSTEIN, Gilles

(1945-2013)

Fransız asıllı Osmanlı tarihçisi.

18 Temmuz 1945'te Paris'te çok kültürlü bir aile ortamında dünyaya geldi. İyi bir eğitim alarak École Normale Supérieure'den mezun oldu ve tarih "agrégation"u sınavından başarıyla geçti (1970). Bu okulda talebe iken Alexandre Bennigsen'in tavsiyeleri üzerine Osmanlı medeniyetiyle ilgilenmeye başladı. École des Langues Orientales'da Louis Bazin'in derslerinde Türkçe'yi öğrendikten sonra École des Hautes Études'de Osmanlı paleografyası ve diplomatiği üzerinde çalıştı. Pertev Nalili Boratav, Irène Beldiceanu-Steinherr ve Nicoara Beldiceanu'dan ders aldı. Askerlik hizmetinden sonra École des Hautes Études en Sciences Sociales'a girdi, burada 1986'da "directeur d'études" seçildi. Her yıl değişen konular hakkında Osmanlı belgelerinin okunup değerlendirildiği seminerine meslektaşları yanında Fransa ve diğer ülkelerden gelen talebeler de katılıyordu. Ayrıca Centre National de la Recherche Scientifique'te Türk medeniyeti hakkındaki araştırmalara önemli katkıda bulundu; 1984'te Histoire de l'Empire Ottoman, de l'Europe Orientale et de la Turquie adlı heyetin müdürü olarak çalışmalarını sürdürdü. Birkaç yıl sonra bu heyetin Louis Bazin ve James Hamilton'un heyetiyle birleştirilmesinden meydana gelen Études Turques et Ottomanes'in da müdürlüğüne getirildi. Bu heyet halen, Centre d'Études Turques, Ottomanes et Centre-asiatiques adıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Veinstein ölümüne kadar *Turcica* dergisinin müdürlüğünü de yaptı. O dönemde Fransa'da gittikçe artan bir ilgi çeken Osmanlı tarihinin Avrupa'da en önemli uzmanlarından biri olarak 1998 Aralıkta Collège de France'a seçildi. Fransa'nın bu en prestijli kurumunda Histoire Turque et Ottomane Kürsüsü'nün kurulması, hem bu tetkiklerin Fransa'da kazandığı önemin hem de Veinstein'in yaptığı katkının bir sonucudur. Veinstein 5 Şubat 2013'te Paris'te öldü.

Gilles Veinstein, akademik kariyerinin başlarında Alexandre Bennigsen'in asistanı olarak Karadeniz Bölgesi (Rus stepeleri) ve Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti'nin münasebetlerini araştırmıştır. Çalıştığı konulardan biri de Kazak (Ukrayna) meslesinin ortaya çıkışıdır, fakat daha geniş bir çerçevede ticaret ve vergilerin tarihini inceliyordu. Osmanlılar'ın yerleştikleri